

Kitabın sonunda Kahn, “*bina, benimle alakası olmadığını, başka bir el tarafından yapıldığını hissediyor ve bu iyi bir his*” der ve çekilir. Bu nihai cümleden ve kitabın tümündeki aktarımlara dayanarak Kimbell Sanat Müzesi’nde Varlığın veya Gerçeğin Birliği’ne dayanan Işık sembolizminin öne çıktığı ileri sürülebilir.

Neşe Nur AKKAYA

Arş. Gör., Bitlis Eren Üniversitesi,
Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi,
Yapı Bilgisi Anabilim Dalı

Milel ve Nihal, 14 (2), 2017
doi:10.17131/milel.377674

Ümit Horozcu, **Kutsal Açlık Yeme Riyazeti ve Anoreksiya Nervosa**, (Rağbet Yayınları, İstanbul, 2016), 264 s.

Din psikolojisi, psikoloji biliminin ruhi yaşayış ve davranışlar içerisindeki dinî nitelik taşıyan her belirtiyi, psikolojik açıdan inceleyen önemli bir birimdir. Ancak, bütün ehemmiyetine rağmen, uzun bir süre psikoloji araştırmalarının büyük ölçüde taşrasında kalmıştır. Din psikolojisi tanımı; dinî davranışlar, dinî davranışların psikolojik nedenleri ve bu davranışların psikolojik sonuçları olmak üzere üç ana eksen üzerinden yapılmaktadır. Literatür incelendiğinde en fazla çalışmanın, dinî davranışların psikolojik sonuçlarına dair yapıldığı; psikolojik nedenlere yönelik çalışmaların -belki biraz daha zorlu olması nedeniyle- daha az sayıda olduğu görülmektedir. Dinî davranışların kendisi ise, tek başına din psikolojisi araştırması için yeterli olmadığından; ya nedenler ya da sonuçlarla bir arada çalışılmıştır.

Ümit Horozcu'nun Rağbet Yayınları tarafından 2016 yılında neşredilen *Kutsal Açlık Yeme Riyazeti ve Anoreksiya Nervoza* isimli kitabı, bu yanıyla, alandaki boşluğu doldurması açısından önemli bir adımdır. Horozcu'nun çalışmasının problematiğini asetizmde uygulanan ve "Kutsal Anoreksiya" diye isimlendirilen katı ve ölümcül açlıkların "sıfır beden hastalığı" olarak bilinen anoreksiya nervoza sendromu olup olmadığı oluşturmaktadır.

Din psikolojisinin temel ilkelerinden olan 'konunun hem dinî hem de psikolojik olması' prensibine riayet ederek ortaya konulan eser yöntem olarak, dinî ve psikolojik açıdan önemli sayılabilecek kimselere ait otobiyografileri/biyografileri ve diğer şahsi dokümanları kullanmaktadır. Bu retrospektif yöntem, araştırmanın konusu olan fenomenleri anlamada rehberlik etmektedir. Söz konusu çalışmanın iki ana fenomeni bulunmaktadır: Kutsal Açlık (KA) ve Anoreksiyo Nervoza (AN).

Eser, temel kavramların ve çalışma yönteminin ortaya koyulduğu bir girişin ardından gelen üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölümde AN tanımı, tarihçesi, belirtileri, genel özellikleri, hastalığın seyri ve yaygınlık durumu ile etiyolojisi detaylı olarak ele alınırken; AN dışındaki diğer yeme içme bozukluklarının ise yalnızca belirtileri sıralanmaktadır. Özellikle hastalığın tarihçesi, eldeki mevcut kaynaklardan faydalanılarak kolay anlaşılabilir ve aktarılabilir bir biçimde ortaya koyulmakta, hastalığın günümüze kadar hem isimlendirme hem de tanısal açıdan geçirdiği evreler izah edilmektedir.

AN'ye ilişkin bu detaylı tarihçenin ardından, hastaların genel özellikleri hem fiziksel hem de psikolojik yönleriyle tazvih edilmekte, hastalığın istatiki açıdan en ölümcül psikiyatrik rahatsızlık olduğu belirtilmektedir. Hastalığın epidemiyojik açıdan incelenmesinde, genel nüfus içindeki görülme sıklığı ve yaşam boyu görülme sıklığı ile yaş, cinsiyet, ekonomik düzey, eğitim seviyesi gibi değişkenlerin bu sıklığa ne boyutta etki ettiğine dair bilgiler sunulmaktadır.

Yazarın birinci bölümde en detaylı incelediği husus hastalığın etiyolojisidir. Bu bölümde AN'nin sebepleri; tetikleyen ve altta yatan sebepler olarak iki temel sınıfa ayrılmaktadır. Boşanma, ebeveyn boşanması, yakınların ölümü, istenmeyen ayrılıklar ile kişiye

kilosu ile ilgili yapılan ikaz ve eleştiriler hastalığın tetikleyici sebepleri arasında sayılırken; altta yatan sebepler Genetik Faktörler, Biyolojik Faktörler, Ataerkil Toplum Yapısı, Aile İçi İlişkiler, Çocukluk Dönemi Travmaları ve Telafi Mekanizmaları, Kontrol-Otonomi ve Kimlik Arayışı, Mükemmeliyetçi Yapı, Düşük Öz Saygı, Medya, Toplumsal Algı ve İncelik Beklentileri, Ödül ve Pekiştirme, Reklam Etkisi ve Öğrenme, Psikodinamik Süreçler, Kadınlığa Geçiş ve Cinselliğe Başkaldırı, Çoklu Açıklama başlıkları altında ele alınmaktadır.

Birinci bölümde çizilen çerçevenin son kısmında tedavi bahsine değinilmektedir. Tedavinin zorluğundan bahseden yazar, AN hastalarının %90'lık kısmında hem hastalığın yapısındaki zorluklardan hem de hastaların kişiliklerden ötürü, sürecin akamete uğrayabileceğini ifade etmektedir. Hastanın, hastalığını inkârı ve terapisti manipüle etme eğilimleri sebebiyle psikoterapiden de yeterince verim alınmadığı, hâlihazırda uzun ve zorlu olan AN tedavisi esnasında mevcut hastalığa eşlik eden ve hem ruhsal hem de bedensel fonksiyon kayıplarına sebep olan başka hastalıklar var ise sürecin daha da zorlaştığı belirtilmektedir.

AN'nin detaylıca ele alındığı ilk bölümün ardından, 'Asetizm ve Açlık Uygulamaları' başlığını taşıyan ikinci bölüm gelmektedir. Bu bölümde, ilk olarak kısaca asetizm kelimesinin etimolojisi ve tanımı üzerinde durulmakta, ardından tasavvuf literatürümüzde kullanılan muadil kavramlardan 'zahitlik' ile kitabın isminde de yer alan 'yeme riyazeti' üzerine kısa bir bilgi verilerek, araştırma konusunun ikinci fenomeni olan "Kutsal Açlık/Anoreksiya" mevzusuna giriş yapılmaktadır.

Bilindiği üzere pek çok dinde yeme içme, cinsel ilişkiden uzak durma, perhiz yapma, susma gibi çeşitli şekillerde oruçlar tutulmaktadır. Tövbe, kefaret, yas, bir dinî ritüel hazırlığı olarak tutulan oruçlar olduğu gibi, züht amaçlı tutulan oruçlar da mevcuttur. Yazar bu bölümde, pek çok dinin içerisinde bulunmakla beraber kiminde övülürken kiminde de kınanan asetizm uygulamalarının, uzak doğu dinlerinden, Hinduizm, Budizm, Jainizm içinde ne şekilde yer aldığını açıklamakta, ayrıca Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'in asetik uygulamalara nasıl baktığına dair temel bilgiler vermektedir.

Hinduizm, Jainizm ve Budizm’de hangi amaçlarla, ne şekilde açlık uygulaması yapıldığı ve oruç tutulduğunun detaylıca anlatıldığı kitapta; İslamiyet’teki açlık uygulamalarından ve bhusus sufilerin açlık riyazetinden bahsedilmektedir. Aktarılan örneklerde, sufilerin yeme riyazetlerinin ekseriyetle ölüme sebebiyet verecek boyutlarda olmadığı, yine de münferit bazı örneklerde, bedeni neredeyse kupkuru bırakacak derecede yeme içmenin azaltıldığı görülmektedir.

Kitabın dipnotlarında yer alan bir bilgiye göre açlık riyazeti uygulamasına dair en eski bilgi Tevrat’ta yer almaktadır. Buna rağmen, Yahudilerde açlık riyazetinin olmayışını, Yahudilikte diğer ilahî dinlerdeki gibi ahiret inancının olmaması ya da Uzakdoğu dinlerindeki gibi reenkarnasyonun yokluğu ile açıklamak mümkündür. Yazar çok açık bir şekilde Hıristiyanlıktaki kutsal açlık yeme riyazetini mevzunun ana malzemesi olarak kullanacağını belirtmektedir. Zira mezhepler arasında yaklaşım farklılıkları olsa da aseptik oruçlar açısından en belirgin uygulamalar Hıristiyanlıktadır.

Foucault’dan iktibasla, Hıristiyanlığın bu konuda paganların bazı inanç ve uygulamalarını ödünç aldıklarını, arınma amaçlı oruç fikrini ise Pythapras ve Platon’dan aldıklarını ifade eden Horozcu, erkek bedeninin tanrı, kadın bedeninin ise kadının kendisi tarafından şekillendirildiği inancına dikkat çekerek bu sebeple istenmeyen yuvarlak hatların kadınlara has ölümüne bir açlık furçasının temel motivasyonu olduğunu iddia etmektedir. Bu bahiste, XIV. yüzyılın başlarında yaşamış ve AN çalışmalarının önemli dinî figürlerinden biri olan azize Sienalı Catherine’in hayatına ve ölümle sonuçlanan katı açlık uygulamasına dair çarpıcı notlar aktarılmaktadır.

“Dinî Katı Açlık Uygulamaları” başlığı altında değinilen üçüncü uygulama “Oruç Tutan Kızlar” fenomenidir. XVIII. yüzyılda görülmeye başlayıp XIX. yüzyıla gelindiğinde sayıları giderek artan bu vakalarda, kızların bir kısmının hipokondrik sebeplerle, bir kısmının yemeğin zehirli olduğu ya da kan bulaştığı gibi akıl sağlığı sorununu işaret eden sebeplerle, bazılarının büyülenme vb. delüzyonlar, bazılarının da günahlardan arınmak yahut günahları için kendini cezalandırmak gibi dinî gerekçelerle yemeyi terk ettikleri belirtilmektedir.

Kitapta, bu vakaların, ortaçağ azizelerinde olduğu kadar yoğun bir dinî içeriği olmasa da söz konusu uygulamaların, kızların kendisi ya da etraflarındaki kişiler tarafından dinî bir bağlama çekildiğinin altı çizilmektedir. Horozcu, Amerikalı nörologlar tarafından batıl inanç, aldatma ve akıl hastalığı kategorisinde değerlendirilen bu vakaların, AN olarak nitelendirmeyi güçleştiren bazı yönlerinin bulunduğunu belirtmektedir.

Kitapta, asetizm ve açlık uygulamalarının bu şekilde incelenmesinin ardından, KA ve AN kıyaslamasının yapıldığı üçüncü bölüm gelmektedir. KA-AN kıyaslamaları; epidemiyolojik açıdan, olguların belirtileri açısından ve etiyolojik açıdan olmak üzere üç ana ekseninde yapılmaktadır.

Mevcut veriler çerçevesinde iki olgu *epidemiyolojik açıdan* kıyaslandığında AN ve KA vakaları arasında uygunluk olduğu görülmektedir. Zira: 1-Her iki olgu da üst sosyo-ekonomik sınıfta daha yaygın olmakla birlikte, alt sosyo-ekonomik sınıfta da görülmektedir. 2-Tıpkı Orta Çağ'daki kutsal açlık uygulamalarında kadınların çoğunlukta olması gibi, günümüzde erkeklerde de giderek yaygınlaşmakla beraber AN hala kadın/kız hastalığı olarak kabul edilmektedir. 3- Her iki olgunun başlangıcının da ergenlik dönemine denk geldiği, ileri yaşlarda başlangıcın çok nadir olduğu gözlenmektedir.

Belirtiler açısından yapılan mukayesede ise özetle; her iki gruptaki vakalarda da beden-kitle endeksinin normalin altında olduğu; bununla beraber aşırı hareketlilik (hiperaktivite), kusma ya da kendini kusturma, cinsel isteksizlik, adetten kesilme, depresiflik, çaresizlik hissi gibi ortak belirtiler gözlemlendiği ifade edilmektedir.

Kitapta yer alan üçüncü mukayese kıstası, olguları, *sebepleri açısından* (etiyojik) karşılaştırmaktır. Bu bahiste sebepler, biyolojik olan ve olmayan sebepler olarak ikiye ayrılmaktadır: Biyolojik faktörlere bakıldığında; her iki durumda da vakaya hipotalamustaki bir arızanın eşlik ettiği, bunun bir sebep mi, yoksa bir sonuç mu olduğunun çok da önemli olmadığı; zira her iki durumda da ortada iradi olmayan, ya da iradi olarak başlayıp sonradan iradenin ortadan kaybolmasına sebep olan bir sürecin bulunduğu belirtilmektedir.

Biyolojik olmayan faktörlere bakılarak yapılan mukayesede ise özetle; 1- KA ve AN'nin her ikisinin de ataerkil toplum yapılarında

görüldüğü ve zamanın şartlarına bağlı olarak artma yahut azalma eğilimi gösterdiği, 2-AN'de kişinin bir yandan yemeyerek bedeninin kontrolünü elinde tutarken, KA'da da bir dindar ya da mistiğin, Tanrı'nın isteklerini yerine getirirken oruç tutarak bedeninin kontrolünü elinde tutabildiğini hissederek bundan haz aldığı, 3-Hem KA hem AN vakalarında, kişilerin anoreksiyalarının ya da açlık uygulamalarının başlamasından önce de mükemmeliyetçi yapıda oldukları ifade edilmektedir. Horozcu son iki maddede özetlenen hususun her iki fenomeni en güçlü şekilde açıklayan görüş olduğunu dile getirmektedir. Asetik oruçların psikoloji tanıtı kitaplarında yer almayışını bu iki hususu dikkate alarak tenkit etmektedir. Sadece kontrol ve otonomi arayışı ile mükemmeliyetçilik duygularının asetik oruçların AN olduğunu kabul etmek yönünde yeterli olacağını savunmaktadır.

Sebeplere ilişkin bu ayrıntılı izahın ardından genel bir değerlendirme yapan Horozcu; KA ve AN vakalarının etiyolojik olarak benzerlikleri olduğunu, bu sebeple yüzyıllardır asetik bir yaşam arzusu ile çekilen açlıkların en azından ciddi bir bölümünün arka planında AN hastalığının bulunduğu yönündeki savının güçlü ve yerinde olduğunu ifade etmektedir.

KA ve AN'nin iki farklı olgu olduğunu savunanların, görünür nedenlerden yola çıkıp hastalığın gerçek nedenlerindeki benzerlikleri gözden kaçırdığını ifade eden Horozcu, bu konuda yapılan hataları şöyle sıralamaktadır: 1- Bedensel ya da ruhsal bir hastalığın, yakalanan herkeste aynı sebeple ortaya çıkması gerekmez; 2- Bu tür yaklaşımlar, hastalığa ilişkin görünen sebeplerin dışındaki altta kalan sebepleri göz ardı etmektedir; 3- Bugün psikiyatrlar AN teşhisini yalnızca kilo alma fobisi olan, incecik bir beden peşinde koşan insanlara koymamaktadırlar.

Üçüncü bölümünde yer alan "AN Teşhisi Alanlarda Dini Söylemler" alt başlıklı kısımda oldukça ilgi çekicidir. Bu başlık altında, kliniklerde AN teşhisi ile tedavi olan hastalardan durumlarını dinî olarak açıklayan vakalara ilişkin bilgiler verilmektedir. Kimi AN vakalarında, durumun dinî gerekçelerle rasyonelleştirilme çabasının sonucu olarak ortaya çıkan "AN Dini" kavramı, kitapta ayrı bir başlık olarak detaylıca ele alınmaktadır. Kavramın tarihsel sürecinin feminist yazar Lelwica ve arkadaşlarının Amerika'da kadınların ince bir beden peşinden koşma olgusunu "İncelik Dini" (Religion

of Thinness) olarak adlandırmasıyla başladığının ifade edildiği bölümde ayrıca Pittock'un AN dinine dair detaylı tasvirine yer verilmektedir. Pittock'un iddiası, söz konusu öğretilerdeki spiritualitenin, Hıristiyan inanç öğretilerindeki feragatin bozularak kopyalanmasından ibaret olduğudur. Ardından gelen "AN Sayılamayacak Aşırı Açlıklar" başlığı altında ise sufilerin riyazet açlıkları ile farz ve sünnetler dışında tutulan nafile oruçların yaşamı tehdit eder noktaya gelmediği, belli bir süre tutulduğu, o sürenin sonundaysa bir tür rejime devam edildiği gerekçeleriyle; Jainistlerin, Santhara uygulamasının da başlangıcının yaşlı bireylerde görülmesi, kişinin uygulamayı sonlandırmak istediğinde ailenin açık ya da örtük şekilde buna izin vermeyişi, yemek yememenin kontrollü ya da çok az değil hiçbir şekilde yemek yememe olması ve sonucun ölüm olacağı bilindiği halde buna devam edilmesi gibi sebeplerle AN sayılamayacakları açıklanmaktadır. Bu bölümdeki son alt başlık ise Brumberg gibi birtakım araştırmacıların, katı açlık uygulayanları anorektik olarak tanımlamanın onların takva ve asetizmine gölge düşüreceği endişesine karşı bir cevap niteliğindedir. Horozcu, *Fasting Girls* kitabının da yazarı olan Brumberg'in iddialarına şu gerekçelerle itiraz etmektedir: 1- Şayet bir KA uygulamasında, anoreksiya ya da başka bir patolojik durum varsa bunu tespit etmek ve söylemek bilimsel etiğin bir gereğidir. 2- Farklı gerekçelendirmeleri kabul etmemiz durumunda dinî şüphe obsesyonu olanları da Obsesif Kompulsif Bozukluk hastası değil, dindarlık konusunda imanını tahkik seviyesine taşımak isteyen kişiler olarak görmemiz gerekir. 3- Katı açlık uygulayanların aynı zamanda anorektik olmaları, onların iman ve ibadetlerini değersiz kılmaz. Horozcu burada yememenin, kişinin asetik yaşantısının değerli olup olmadığıyla bir ilgisi olmadığını ortaya koymakta; bunun dışında yememek ya da asetizmin değerli olup olmadığına ilişkin bir tartışmanın da din psikologları yanında ilahiyatçı, felsefeci ve din adamları tarafından yapılmasının doğru olacağını ifade etmektedir.

Kitapta son olarak asetizm ve aşırı uygulamalar dışındaki dinî davranışların AN ile etkileşimi ele alınmaktadır. Horozcu, "AN Nedeni Olarak Dindarlık" başlığı altında; dinin, tek başına AN'ye neden olmasının söz konusu olmadığını; ancak kişinin geçmişindeki travmatik yaşantılar, kontrol arayışına meyilli olması, düşük özgüven, mükemmeliyetçi yapı vb. faktörleri eklendiğinde hastalığın te-

tiklenmesinin söz konusu olabileceğini belirtmektedir. AN tedavisinde dinin rolü ele alındığında ise, dinin tek başına hastalık sebebi olmadığı gibi tedavide de tek başına bir iyileştirici etkisinin olmayacağı; ancak diğer uygulamalara ek olarak uygulandığında fayda sağlayabileceği ifade edilmektedir.

Sonuç olarak, bir psikolojik ve dinî davranışın farklı yönlerini yetkin bir şekilde ele alan bu eser, genelde psikoloji özelinde de din psikolojisi açısından tartışılmaz öneme sahip ve kaynak değeri yüksek bir çalışmadır. Bu çalışma, ülkemizde din psikolojisi alanında yeteri kadar çalışmanın yapılmadığı bir ortamda, hem kadim hem de güncel bir hususu konu edinmiş olması ve bu konuda özellikle Batı kökenli kadim düşüncenin etkisine objektif bir şekilde yer vermesi bakımından da değerli bir katkıdır. Bu yönüyle eserin, henüz emekleme aşamasında olan din psikolojisi çalışmaları için yol gösterici ve ufuk açıcı bir niteliğe sahip olduğunda şüphe yoktur..

Muhammed Emin DEMİRDAĞ

Arş. Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü

